VENUS ANADYOMENE: *VENUS ORTA MARI* (OVIDIUS, *HEROIDES*, XV, 213)

Maria SUBI
Universitatea de Vest din Timişoara
maria.subi@e-uvt.ro

Venus Anadyomene: *Venus Orta Mari*

According to the legend told by Hesiod, the goddess of beauty and love in Greek mythology was born from Uranus's genitals, severed by Cronus and thrown into the primordial sea. The graceful image of Venus Anadyomene rising from the sea was made famous in antiquity thanks to a much-admired painting by Apelles, and it became especially enticing for ancient writers, being often taken up in Latin literature by various authors – from Ovid to Pliny the Elder, Servius, or Apuleius. Apuleius, in particular, dedicates several exquisite passages to the subject, rich in chromatic terms, and highly picturesque. Beyond their refinement and graphic brilliance, the Apuleian depictions draw attention through the physical detail found therein. For example, the goddess's head reveals *capillo fluente undater* – "undulating locks of hair overflowing in waves" – an image which must be interpreted through the aquatic symbolism of the feminine dishevelled hair. Celebrated in antiquity through the writings of Hesiod, Homer, Plato, Strabo, Pliny the Elder, Ovid, Apuleius, and so forth, the image of Venus Anadyomene is also present in modern literature, which takes on to exploit this magnificent creation of the Greek-Roman culture, further enriching and enlivening it.

Keywords: *Venus Anadyomene*; *sea foam*; *Latin literature*; *modern literature*.

Prezentată în *Iliada* (V, 370-430) ca fiică a lui Zeus şi a Dionei[1] – descendentă, la rândul său, din Oceanus şi Tethys –, „venerata Afrodită" îşi face apariţia şi în câteva imnuri homerice, care îi preamăresc splendoarea divină, proiectându-i chipul şi „pieptul de argint" pe talazurile „mării zgomotoase/ În gingaş pat de spume":

> „Pe venerata *Afrodită*, frumoasa cu cununi de aur,/ O voi cânta ca pe-o crăiasă a meterezelor din Cipru,/ Pământ cu brâu de ape unde, stârnind puternica-i suflare,/ Zefirul umed a mânat-o pe valul mării zgomotoase/ În gingaş pat de spume. Hore cu diademele de aur/ Voioase i-au ieşit în cale, i-au dat zeieştile veşminte,/ Pe fruntea ei nemuritoare i-au pus minune de coroană/ Lucrată iscusit din aur şi prin urechi i-au petrecut/ Cercei cu flori întruchipate din orihalc şi aur scump./ În jurul gâtului subţire gătiră pieptul de argint/ Cu coliere aurite, purtate după pilda ei/ De Horele cu diademe de aur, orişicând pornesc/ Spre minunatele alaiuri de zei, la casa părintească./ Divinu-i trup împodobindu-l cu numeroasele odoare,/ Au dus-o printre zeii veşnici" (Homer, *Către Afrodita*, II, 102-103).

Această asociere a zeiţei frumuseţii şi dragostei, din mitologia greco-romană, cu elementul marin este plină de semnificaţii, câtă vreme, potrivit unei legende, consemnată de Hesiod, în

[1] Vezi Ferrari 2003, 33, 290-291; Kernbach 1995, 39. De aici, numele de *Dīōnaea* 'coborâtoare din Dione', atribuit divinei Mame a lui Aeneas: *Sacra* ***Dionaeae*** *matri […] ferebam* (Vergilius, *Aen*., III, 19) „Mamei Dionice-apoi i-adusei jertfirea" (Vergilius 1980, 90); „Jertfe-i făcui Mamei mele, ce-i fiica Dionei" (Vergilius [2000], 70); „Mă grăbii să aduc un sacrificiu mamei mele Venera" (Vergiliu [1967], 122).

BDD-A31617 © 2019 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:56:03 UTC)

Theogonia sa şi preluată apoi de Platon, în *Cratylos* (406), ea s-a născut din marea primordială, în care a fost aruncat membrul viril al lui Uranos, retezat de Kronos:

> „Iar mădularul cel sfânt, atunci retezat cu oţelul,/ De pe pământ, fiind zvârlit, departe, pe-a apei vâltoare,/ Valuri l-au dus îndelungă vreme, purtându-l pe creste./ Spumă-alburie fierbea în jurul cereştii mlădiţe./ Mândră fecioară se-ncheagă din spuma dusă de ape./ Ea a plutit mai întâi spre ţărmul cel sfânt al Citerei,/ Iar de acolo plecat-a spre Ciprul cuprins între ape./ Unde-şi aşază lăcaşul răsar rădăcinile vieţii/ Sub ai ei paşi şi-i numită, de oameni şi zei, *Afrodita*./ *Afrogeneea* zeiţa, Citereea-n dalbă cunună,/ Căci e născută din spumă, iar Citereea-i numită,/ Malul pietros al Citerei fiind primul ce-atinse zeiţa./ Ciprogeneea, căci fost-a născută aproape de Cipru,/ Philomedeea, căci fu din sfânt mădular zămislită./ Eros şi Dorul fierbinte zburat-au degrab' către dânsa/ Când s-a ivit surâzând în ginta nemuritoare./ Parte avu de putere, fiind de ursită aleasă,/ Printre nemuritori şi printre vremelnicii oameni./ Astfel i-au fost hărăzite caldul surâs feciorelnic,/ Farmecul dulce, viclean, dar plin de ispită-al femeii" (Hesiod [1973], 30-31); „Cât despre *Afrodita*, nu are rost să-l contrazicem pe Hesiod, ci vom fi de acord că ea a primit acest nume pentru că s-a născut din 'spuma' (*aphros*) mării" (Platon [2002], 280).

Imaginea graţioasei zeiţe, fiică a Cerului şi a Mării, răsărind din spuma valurilor, a devenit celebră în Antichitate, datorită unei vestite picturi a lui Apelles (sec. IV î.e.n.), menţionată de Strabon. Conform relatării sale, *Anadyomene* (vezi gr. *ἀναδυομένη* = „cea care se iveşte din valuri") a fost expusă în templul lui Asclepios din insula Cos, de unde a fost adusă la Roma și „închinată de Augustus tatălui său Divus Caesar, ca întemeietoare a familiei acestuia" (Strabon [1983], 262). Dar geograful şi istoricul antic ne oferă şi un amănunt suplimentar, menit să ilustreze valoarea picturii şi aprecierea de care a avut parte: „Se spune că locuitorii insulei Cos au fost scutiţi, pentru această lucrare, de 100 de talanţi din impozite" (Strabon [1983], 262).

Plinius Maior pomeneşte şi el tabloul, adăugând câteva informaţii referitoare la cea care a slujit ca model pentru Venus Anadyomene: Pancaspe, amanta favorită a lui Alexandru cel Mare, de care Apelles se îndrăgosteşte, fapt ce îl face pe Alexandru să i-o dăruiască pictorului – în semn de preţuire deosebită (*Naturalis Historia*, 35, 86-87). Dincolo de elementul anecdotic, eruditul latin subliniază, asemenea lui Strabon, faima de care s-a bucurat lucrarea artistului – o capodoperă extrem de admirată în epoca sa, care, însă, nu a ajuns până la noi, deşi avem, totuşi, o frescă din Pompei, datând din sec. I e.n., ce constituie, se pare, o reproducere a originalului lui Apelles (**Fig. 1**):

> ***Venerem*** *exeuntem e mari divus Augustus dicavit in delubro patris Caesaris, quae* ***Anadyomene*** *vocatur, versibus Graecis ta<nt>opere dum laudatur, <aevis> vict<a>, sed inlustrat<a>. Cuius inferiorem partem corruptam qui reficeret non potuit reperiri, verum ipsa iniuria cessit in gloriam artificis* (Plinius Maior, *Naturalis Historia*, 35, 91) „Divinul Augustus a dedicat în templul părintelui său Cezar o «*Venus ieşind din apă*», numită *Anadyomene*, operă slăvită în versuri greceşti care au întrecut tabloul însuşi, ajuns însă celebru datorită lor. Când partea de jos a acelui tablou s-a deteriorat, nu s-a găsit nimeni care să îndrăznească să-l refacă; şi până şi această stricăciune a contribuit la faima artistului" (Plinius 2004, 134).

Subiectul acesta – care va deveni o temă recurentă în pictura occidentală, fie că vorbim de perioada Renaşterii sau de pictura academică din secolul al XIX-lea – i-a atras şi pe scriitorii antici, fiind amintit constant în spaţiul literaturii latine:

> ***Venus*** *orta mari mare praestat amanti* (Ovidius, *Heroides*, XV, 213) „*Venus*, cea născută din

BDD-A31617 © 2019 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:56:03 UTC)

mare, pune marea la dispoziţia celui îndrăgostit" (trad. M. S.); *At **Venus**, inmeritae neptis miserata labores,/ Sic patruo blandita suo est „o numen aquarum,/ Proxima cui caelo cessit, Neptune, potestas,/ Magna quidem posco, sed tu miserere meorum,/ Iactari quos cernis in Ionio inmenso,/ Et dis adde tuis. Aliqua et mihi gratia ponto est,/ Si tamen in medio quondam concreta profundo/ Spuma fui Graiumque manet mihi nomen ab illa"* (Ovidius, *Met*., IV, 531-538) „*Venus*, jelind a nepoatei nedreaptă, vai, nenorocire,/ Pe unchiul său îl dezmiardă aşa: «Tu stăpân peste ape/ Care-ai primit, după-a cerului, cea mai puternică dintre/ Împărăţii, tu Neptune, ce-ţi cer, lucru mare-i, dar milă/ De-ai mei să ai, căci îi vezi zbuciumaţi în Ionica mare;/ Să îi adaugi la zeii tăi. Trecere şi eu pe mare/ Am, dacă fost-am o spumă ce trup dobândi în mijlocul/ Mării adânci şi din asta un nume grecesc îmi rămase»" (Ovidius [2001], 358); *Sed **Veneris** mensem Graio sermone notatum/ Auguror; a spumis est dea dicta maris*[1] (Ovidius, *Fasti*, IV, 61-62) „Eu cred c-a *Venerei* lună se cheamă din graiul cel graic,/ Spuma mării i-a dat nume zeiţei cereşti" (Ovidius [2001], 737); ***Venus** dicitur pelago exorta* (Apuleius, *Apologia*, 30, 11) „Se spune că *Venus* s-a născut din mare" (trad. M. S.); *de […] maris spuma nata dicitur **Venus**: unde et Ἀφροδίτη dicitur, ἀπὸ τοῦ ἀφροῦ* (Servius, MDCCCLXXXI, 650) „Se spune că *Venus* s-a născut din spuma mării: de aceea e numită şi *Afrodita*, de la *ἀφρός*, spuma mării" (trad. M. S.).

În plus, un detaliu pitoresc – imortalizat în felurite creaţii artistice – atrage în mod deosebit atenţia poetului Ovidius, captivat de gestul zeiţei, care, înălţându-se din apa-„mumă", îşi stoarce părul ud:

*Cum fieret, lapis asper erat: nunc, nobile signum,/ Nuda **Venus** madidas exprimit imbre comas* (*Ars am*., III, 223-224) „Marmura-aceasta, o piatră, acuma-i statuie vestită,/ Este *Venera* storcând părul de valuri muiat" (Ovidius [2001], 212); *Sic quae concubitus varios Venerisque figuras/ Exprimat, est aliquo parva tabella loco./ Utque sedet vultu fassus Telamonius iram,/ Inque oculis facinus barbara mater habet,/ Sic madidos siccat digitis **Venus** uda capillos,/ Et modo maternis tecta videtur aquis* (*Tristia*, II, I, 523-528) „Pe undeva, tu, însă, mai ai şi câte-o mică/ Pictură cu imagini şi jocuri de amor./ Alăturea de-un Aiax cu ochi plini de mânie/ Sau de-o Medee gata de planul ei cel crud,/ O *Venere*, ieşită din valurile mării,/ Se vede cum îşi stoarce cu mâna părul ud" (Ovidius [2001], 859).

Gestul acesta feminin – atât de firesc, de graţios şi de seducător – se regăseşte în câteva reprezentări sculpturale (**Fig. 2, 3, 4**), una dintre ele, cea a lui Antonio Lombardo (**Fig. 4**), fiind inscripţionată chiar cu versul ovidian citat deja: *Nuda **Venus** madidas exprimit imbre comas* (*Ars am*., III, 224) „Este *Venera* storcând părul de valuri muiat" (Ovidius [2001], 212). Aceeaşi figură a nudei Venus storcându-şi părul reapare şi în tablourile unor maeştri ai penelului, între care se numără Tiziano Vecellio, Théodore Chassériau ori Cornelis de Vos (**Fig. 5, 6, 7**). Cele două arte – pictura şi poezia – consună astfel, adeverind bine-cunoscuta maximă a lui Horatius: *Ut pictura poesis* (*Epistula ad Pisones*, 361) „Poezia este asemenea picturii".

Revenind, apoi, în spaţiul livresc, suntem întâmpinaţi de o serie de variante ale acestei teme în paginile lui Apuleius. Fantezia „insolită, exuberantă, a romancierului" (Cizek 1994, 668) plăsmuieşte o descriere în termeni cromatici, ce revelează sublimitatea Venerei – o Venus *nuda*, distingându-se prin frumuseţe (*decore praepollens*) şi prin farmecul înfăţişării sale divine (*gratia coloris ambrosei*). Dar artistul surprinde şi candoarea[2] corporală a zeiţei, al cărei alb sclipitor evocă altitudinea celestă (*corpus **candidum**, quod caelo demeat*), în vreme ce „azurul veşmintelor" sale

[1] ***Veneris** mensis* este *Aprilis*, luna aprilie, al cărei nume este pus în legătură cu termenul grecesc *ἀφρός* (*aphros*) 'spuma mării'.

[2] Aici, *candoarea* = 'albeaţa'. Cf. lat. *candor,-ōris*; *candĭdus*(3) 'alb strălucitor'.

BDD-A31617 © 2019 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:56:03 UTC)

se raportează la coloritul marin (*amictus **caerulus**, quod mari remeat*):

> *Super has introcessit alia, visendo decore praepollens, gratia coloris ambrosei designans **Venerem**, qualis fuit **Venus**, cum fuit virgo, nudo et intecto corpore perfectam formositatem professa, nisi quod tenui pallio bombycino inumbrabat spectabilem pubem. Quam quidem laciniam curiosulus ventus satis amanter nunc lasciviens reflabat, ut dimota pateret flos aetatulae, nunc luxurians aspirabat, ut adhaerens pressule membrorum voluptatem graphice liniaret. Ipse autem color deae diversus in speciem, corpus candidum, quod caleo demeat, amictus caerulus, quod mari remeat* (*Met*., X, 31) „Apoi apăru o a treia, de o frumuseţe răpitoare. Graţia-i fără pereche şi via strălucire a divinilor ei obraji o arăta a fi *Venus*, aşa cum trebuie să fi fost când era fecioară. Corpul gol şi fără nici un voal permitea să i se vadă desăvârşita frumuseţe a formelor, cu excepţia fermecătorului ei sex, pe care-l umbrea un văl diafan de mătase. Zefirul, din cale-afară de curios, suflând cu dragoste, în nebuna lui zburdălnicie, când umfla şi îndepărta vălul, lăsând să se vadă floarea castităţii, când cu o suflare mai puternică îl lăsa în jos şi-l lipea strâns pe trupul zeiţei, făcând să-i iasă perfect în relief fermecătoarele rotunjimi ale membrelor. Două culori izbeau mai întâi ochii la vederea zeiţei: albimea strălucitoare a corpului, pentru că ea se cobora din înălţimile cerului, şi azurul veşmintelor, pentru că ieşea din adâncurile mării" (Apuleius 2008, 180).

Acelaşi binom *alb-albastru* defineşte pânzele unor renumiţi artişti plastici (renascentişti, neoclasici sau academici), ce au întruchipat-o în creaţiile lor pe Anadyomene: Sandro Botticelli, Jean-Auguste-Dominique Ingres, William-Adolphe Bouguereau, Alexandre Cabanel, Jean-Léon Gérôme etc. (**Fig. 8, 9, 10, 11, 12**). Inspirându-se din cultura greco-romană, ei au reprodus trupul „de ninsori" al zeiţei (*corpus **candidum***), profilat pe fundalul azuriu – celest şi marin deopotrivă: un contrast cromatic bine marcat, care serveşte la punerea în relief a măreţiei divine.

Scena însăşi a ivirii Venerei din spuma talazurilor, scenă imortalizată de toţi aceşti pictori, îl atrage şi pe Apuleius. El zugrăveşte, într-un limbaj plastic, „o faţă divină" (*divina facies*), care se ridică din mijlocul mării (*pelago medio*) – o apariţie extraordinară, unică (*mirandam speciem*), greu de cuprins în cuvinte, dată fiind sărăcia graiului omenesc (*paupertas oris humani*):

> *Necdum satis conixeram, et ecce pelago medio venerandos diis etiam vultus attollens emergit divina facies; ac dehinc paulatim toto corpore perlucidum simulacrum excusso pelago ante me constitisse visum est. Eius mirandam speciem ad vos etiam referre conitar, si tamen mihi disserendi tribuerit facultatem paupertas oris humani vel ipsum numen eius dapsilem copiam elocutilis facundiae subministraverit* (*Met*., XI, 3) „Abia închisesem ochii şi iată că din mijlocul valurilor văd ridicându-se o faţă divină, vrednică de a impune respect chiar zeilor, apoi încetul cu încetul apăru un corp întreg, în toată strălucirea lui, şi scuturând de pe ea apa mării, această orbitoare divinitate se opri în faţa mea. Mă voi sili să vă descriu admirabila ei frumuseţe, dacă totuşi în sărăcia graiului omenesc voi găsi expresii îndestulătoare sau dacă divinitatea însăşi îmi va da puterea de a vorbi uşor şi curgător" (Apuleius 2008, 185).

Urmează un amplu portret, ce ne oferă atât detalii de ordin fizic, cât şi detalii cu privire la vestimentaţia, podoabele şi accesoriile acestei făpturi extraordinare:

> *Iam primum crines uberrimi prolixique et sensim intorti per divina colla passive dispersi molliter defluebant. Corona multiformis variis floribus sublimen destrinxerat verticem, cuius media quidem super frontem plana rotunditas in modum speculi vel immo argumentum lunae candidum lumen emicabat, dextra laevaque sulcis insurgentium viperarum cohibita, spicis etiam Cerialibus desuper porrectis <conspicua. Tunica> multicolor, bysso tenui pertexta, nunc albo candore lucida, nunc croceo flore lutea, nunc roseo rubore flammida et, quae longe longeque etiam meum confutabat*

BDD-A31617 © 2019 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:56:03 UTC)

optutum, palla nigerrima splendescens atro nitore, quae circumcirca remeans et sub dexterum latus ad umerum laevum recurrens umbonis vicem deiecta parte laciniae multiplici contabulatione dependula ad ultimas oras nodulis fimbriarum decoriter confluctuabat. Per intextam extremitatem et in ipsa eius planitie stellae dispersae coruscabant earumque media semenstris luna flammeos spirabat ignes. Quaqua tamen insignis illius pallae perfluebat ambitus, individuo nexu corona totis floribus totisque constructa pomis adhaerebat. Nam dextra quidem ferebat aereum crepitaculum, cuius per angustam lamminam in modum baltei recurvatam traiectae mediae paucae virgulae, crispante brachio trigeminos iactus, reddebant argutum sonorem. Laevae vero cymbium dependebat aureum, cuius ansulae, qua parte conspicua est, insurgebat aspis caput extollens arduum cervicibus late tumescentibus. Pedes ambroseos tegebant soleae palmae victricis foliis intextae (Apuleius, *Met*., XI, 3-4) „Mai întâi avea un păr des şi lung care, puţin inelat şi împrăştiat de o parte şi de alta a divinului ei gât, îi flutura într-o uşoară şi graţioasă neorânduială. În vârful capului avea o coroană formată din tot felul de flori, iar deasupra frunţii o tăbliţă rotundă în forma unei oglinzi, care, aruncând o lumină albă, arăta că era Luna. La dreapta şi la stânga, această podoabă era reţinută de două vipere încolăcite, cu capul ridicat în sus, şi de spice de grâu ce se clătinau deasupra frunţii. Rochia ei, din cea mai fină pânză de in, era de diferite culori care se schimbau, trecând rând pe rând de la albul orbitor al crinului la galbenul şofranului şi la roşul aprins al trandafirului. Dar ceea ce-mi izbi cel mai mult privirile era o mantie atât de neagră şi de lucitoare încât te orbea cu întunecata-i strălucire. Aruncată în jurul ei, trecea pe sub braţul drept, pentru a se urca până la umărul stâng, de unde marginea ei, formând un nod, îi atârna în jos cu mii de cute artistic aranjate şi se termina printr-un şir de ciucuri, care se mişcau în chipul cel mai graţios. Pe tot chenarul, ca şi pe fondul acestei mantii, scânteiau nenumărate stele, iar în mijlocul lor, o lună plină arunca o vie şi strălucitoare lumină. De asemenea, pe întregul chenar al acestei mantii fără pereche se vedea brodată şi o ghirlandă care reprezenta tot felul de fructe şi de flori. Pe lângă aceasta, zeiţa ţinea în mâinile sale mai multe simboluri foarte deosebite unele de altele: în dreapta avea un sistru de aramă a cărui lamă subţire şi încovoiată, în forma unui centiron, era străpunsă de trei mici vergi de oţel care, scuturate de braţul său de trei ori în şir, dădeau un sunet ascuţit. Din mâna stângă îi atârna un mic vas în formă de corăbioară, pe toarta căruia, în partea cea mai din afară a ei, se ridica un şarpe cu capul în sus şi cu gâtul extrem de umflat. Divinele sale picioare erau încălţate cu sandale împletite din frunze de palmier, arborele biruinţei" (Apuleius 2008, 185-186).

Într-o tonalitate solemnă, minunata făptură se prezintă ca fiind zeitatea „supremă, multiplicată într-o pluralitate de expresii" (Cizek 1994, 660) – zeitate care, „întrunind atributele multor altor divinităţi" (Bayet [1972], 679), se identifică şi cu Venus:

Talis ac tanta, spirans Arabiae felicia germina, divina me voce dignata est: „En adsum tuis commota, Luci, precibus, rerum naturae parens, elementorum omnium domina, saeculorum progenies initialis, summa numinum, regina manium, prima caelitum, deorum dearumque facies uniformis, quae caeli luminosa culmina, maris salubria flamina, inferum deplorata silentia nutibus meis dispenso: cuius numen unicum multiformi specie, ritu vario, nomine multiiugo totus veneratus orbis. Inde primigenii Phryges Pessinuntiam deum matrem, hinc autochthones Attici Cecropeiam Minervam, illinc fluctuantes Cyprii Paphiam ***Venerem****"* (Apuleius, *Met*., XI, 4-5) „Arătându-mi-se într-o astfel de splendoare şi răspândind cele mai alese parfumuri ale Arabiei, ea binevoi să-mi spună următoarele cuvinte: – Iată, Lucius, mişcată de rugăciunile tale, am venit eu, Natura, mama tuturor lucrurilor, stăpâna elementelor, izvorul şi începutul veacurilor, divinitatea cea mai mare, regina manilor, cea dintâi între locuitorii cerului. Eu sunt aceea care cârmuiesc după voia mea luminoasele înălţimi ale cerului, vânturile sănătoase ale mării, jalnica tăcere a Infernului. Putere unică, sunt slăvită de întregul univers sub mai multe forme, cu variate ceremonii religioase, cu mii de felurite nume. Frigienii, primii născuţi pe pământ, mă numesc zeiţa din Pesinunt şi mama zeilor; atenienii de baştină mă numesc Minerva Cecropiana; ciprienii, care plutesc pe valuri, *Venus* din Pafos" (Apuleius 2008,

BDD-A31617 © 2019 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:56:03 UTC)

186).

Având în vedere sincretismul religios la care se face referire, fragmentul citat anterior (Apuleius, *Met*., XI, 3-4) poate fi văzut ca o reprezentare a sublimei Anadyomene: în cuprinsul pasajului, vocabulele poetice (***crines*** *uberrimi;* ***candidum*** *lumen;* ***molliter*** *defluebant; pedes* ***ambroseos***) şi neologismele (*bysso; cymbium*), epitetele cromatice (***albo*** *candore;* ***croceo*** *flore* ***lutea****;* ***roseo*** *rubore* ***flammida****; palla* ***nigerrima****;* ***atro*** *nitore;* ***aereum*** *crepitaculum; cymbium […]* ***aureum***), metaforele (*crines […]* ***defluebant****; luna* ***flammeos*** *spirabat* ***ignes***) şi sinecdoca (*divina* ***colla***), anaforele (***nunc*** *albo […],* ***nunc*** *croceo […],* ***nunc*** *roseo;* ***totis*** *floribus* ***totis****que*), aliteraţiile (***r****oseo* ***r****ubore;* ***c****repitaculum,* ***c****uius;* ***ta****lis ac* ***ta****nta*) şi asonanţele (*umer****um*** *laev****um****; ultim****as*** *or****as****; aere****um*** *crepitacul****um****; angust****am*** *lammin****am****; cervic****ibus*** *late tumescent****ibus****; sole****ae*** *palm****ae***), precum şi „efectele sonore", menite a contribui „la realizarea unei armonii muzicale sugestive" (Cizek 1994, 669), se contopesc într-o descriere „elegantă, preparată în alambicurile sofisticii", care dezvăluie vocaţia „picturală a stilului apuleian" (Cizek 1970, 177).

Dincolo, însă, de rafinamentul său şi de strălucirea imagistică (vezi Cizek 1970, 181), tabloul ne reţine atenţia printr-un detaliu de ordin fizic, plasat la începutul acestui minuţios portret, zămislit de fantezia debordantă a scriitorului (vezi Cizek 1970, 181):

> *Iam primum* ***crines*** *uberrimi prolixique et sensim intorti per divina colla passive dispersi molliter defluebant* (Apuleius, *Met*., XI, 3) „Mai întâi avea un păr des şi lung care, puţin inelat şi împrăştiat de o parte şi de alta a divinului ei gât, îi flutura într-o uşoară şi graţioasă neorânduială" (Apuleius 2008, 185).

Pletele lungi şi răsfirate pe umeri în jos constituie, de altfel, un element constant în reprezentările sculpturale ori picturale ale zeiţei, *mari edita* „ născută din mare" (vezi **Fig. 4, 7, 8, 9, 10, 11, 12**). Apuleius însuşi consacră subiectului un amplu discurs retoric, ce exaltă frumuseţea incomparabilă a părului feminin, Venus fiind, şi de astă dată, punctul de reper:

> *Vel quid ego de ceteris aio, cum semper mihi unica cura fuerit caput* ***capillum****que sedulo et puplice prius intueri et domi postea perfrui sitque iudicii huius apud me certa et statuta ratio, vel <quod…> vel quod praecipua pars ista corporis in aperto et in perspicuo posita prima nostris luminibus occurrit et quod in ceteris membris floridae vestis hilaris color, hoc in capite nitor nativus operatur; denique pleraeque indolem gratiamque suam probaturae lacinias omnes exuunt, amicula dimovent, nudam pulchritudinem suam praebere se gestiunt magis de cutis roseo rubore quam de vestis aureo colore placiturae. At vero – quod nefas dicere, nec quod sit ullum huius rei tam dirum exemplum! – si cuiuslibet eximiae pulcherrimaeque feminae caput capillo spoliaveris et faciem nativa specie nudaveris, licet illa caelo deiecta,* ***mari edita, fluctibus educata,*** *licet inquam ipsa* ***Venus*** *fuerit, licet omni Gratiarum choro stipata et toto Cupidinum populo comitata et balteo suo cincta, cinnama flagrans et balsama rorans, calva processerit, placere non poterit nec Vulcano suo. Quid cum capillis color gratus et nitor splendidus inlucet et contra solis aciem vegetus fulgurat vel placidus renitet aut in contrariam gratiam variat aspectum […]? Quid cum frequenti subole spissus cumulat verticem vel prolixa serie porrectus dorsa permanat?* (*Met*., II, 8-9) „Dar de ce-aş vorbi de celelalte calităţi ale ei, când întotdeauna unica mea grijă a fost să privesc şi să admir la o femeie, mai întâi capul şi părul ei, şi după aceea să mă bucur în intimitate de farmecul lor? Motivul serios şi hotărât al acestei preferinţe e chiar faptul că această parte principală a corpului, atât de vizibilă şi de vrednică de luat în seamă, ne izbeşte cea dintâi privirile; apoi, această frumuseţe naturală a părului nu-i pentru cap ceea ce o îmbrăcăminte bogată şi strălucitoare este pentru restul corpului? În sfârşit, cele mai multe femei care vor să-şi arate frumuseţea şi graţiile lor fireşti, leapădă de pe ele toate hainele, îndepărtează toate voalurile şi ard de nerăbdare să-şi arate farmecele neacoperite de veşminte, ştiind că vor plăcea mai

BDD-A31617 © 2019 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:56:03 UTC)

mult prin culoarea trandafirie a pielii decât prin îmbrăcămintea lor brodată cu aur. Şi cu toate acestea – curată nelegiuire, fie ca niciodată o asemenea grozăvie să nu se întâmple! dacă ai lipsi-o de păr pe femeia cea mai frumoasă şi cea mai minunată, dacă i-ai despodobi chipul de această diademă naturală, chiar de va fi fost căzută din cer, născută din mare, ieşită din valuri, chiar dacă va fi *Venus* în persoană, înconjurată de tot corul Graţiilor, însoţită de toată mulţimea Cupidonilor, încinsă cu cingătoarea sa, răspândind cele mai plăcute miresme şi parfumuri, dacă se va înfăţişa cheală, nu va putea să placă nici lui Vulcan al ei. Dar ce încântare, când un păr de-o culoare plăcută şi de-o strălucire desăvârşită fulgeră puternic în razele soarelui, sau când, în molcoma lui culoare, dobândeşte cu totul altă frumuseţe după schimbătoarele variaţii ale luminii […]! E o frumuseţe, când, împletit în cosiţe groase, încununează capul, sau când se revarsă pe spate într-o lungă pânză de apă." (Apuleius 2008, 27-28)

Aceeaşi divină Anadyomene serveşte ca termen de referinţă şi în aprecierea calităţilor trupeşti ale fermecătoarei Photis, iubita lui Lucius, căreia eroul, într-un preludiu erotic, îi cere să se lase în voia îmbrăţişărilor, *capillo fluente undanter* „cu părul revărsat în valuri":

Sed ut mihi morem plenius gesseris, in effusum laxa crinem et ***capillo fluente undanter*** *ede complexus amabiles* (Apuleius, *Met*., II, 16) „Dar, pentru ca plăcerea să-mi fie mai deplină, despleteşte-ţi părul şi lasă-l să cadă în valuri şi să fluture în voie în timpul plăcutelor noastre îmbrăţişări" (Apuleius 2008, 32).

Tânăra dă curs sugestiei partenerului său, iar gestul în sine, odată săvârşit, declanşează instantaneu, în mintea spectatorului-narator, comparaţia mitologică:

cum […] laciniis cunctis suis renudata ***crinibus****que* ***dissolutis*** *ad hilarem lasciviam* ***in speciem Veneris quae marinos fluctus subit pulchre reformata*** (Apuleius, *Met*., II, 17) „Ea […], lepădând orice veşmânt de pe ea şi despletindu-şi părul ca să dea mai mult farmec desfătărilor noastre, am avut înaintea ochilor graţiosul chip al *Venerei* umblând pe valurile mării" (Apuleius 2008, 32).

Pornind de la această scenă-prototip, scenă ce stabileşte o strânsă conexiune între cosiţele feminine despletite (*crinibusque dissolutis*) şi „graţiosul chip al Venerei umblând pe valurile mării" (*in speciem* ***Veneris*** *quae marinos fluctus subit pulchre*), putem face observaţia că diversele texte apuleiene ce evocă, direct sau indirect, podoaba capilară a „zânei" antice sunt construite în jurul unei privelişti centrale, care este cea a părului unduitor – *undanter*, cum se exprimă autorul latin:

[***capillus***] *porrectus dorsa* ***permanat*** (Apuleius, *Met*., II, 9) „[părul] lung se revarsă pe spate" (trad. M. S.); *in* ***effusum*** *laxa* ***crinem*** *et* ***capillo fluente undanter*** *ede complexus amabiles* (Apuleius, *Met*., II, 16) „lasă-ţi părul desfăcut și, pletele-ți râurând valuri-valuri, oferă-mi gingașe îmbrățișări" (trad. M. S.); ***crines*** *uberrimi prolixique et sensim intorti per divina colla passive dispersi molliter* ***defluebant*** (Apuleius, *Met*., XI, 3) „mult bogatele-i cosiţe, lungi şi uşor încreţite, se revărsau graţios, răsfirate pe divinul ei gât" (trad. M. S.).

Semnificaţia profundă a unor astfel de imagini este analizată de Gaston Bachelard, care vorbeşte despre simbolismul acvatic al părului feminin despletit: „e de ajuns ca un păr despletit să cadă – să curgă – pe umerii goi, pentru ca întreg simbolul apelor să capete viaţă" (Bachelard 1997, 88; cf. Evseev 2007, 456). Apa, feminizată, dă naştere unor intense impresii şi reverii senzuale: „De câte ori, înotând într-un golf îndepărtat, am strâns cu patimă valul la piept! Apa atârna despletită de gîtul meu, spuma îmi săruta buzele" (Edgar Quinet, *apud* Bachelard 1997, 133). Ca atare, Gaston Bachelard concluzionează: „Pe malul apei totul, totul este păr despletit" (Bachelard 1997, 90); „valul parcă netezeşte şi piaptănă părul. Pe pietrele din vad, râul tresaltă precum şuviţele

BDD-A31617 © 2019 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:56:03 UTC)

vii de păr” (Bachelard 1997, 87). În plus, insistând asupra caracterului „dinamic al imaginaţiei”, autorul francez notează:

> „În legătură cu tema pe care o dezvoltăm, este evident că nu forma şuviţelor de păr ne duce cu gândul la apa curgătoare, ci mişcarea lor”, căci „de îndată ce *unduiesc*, sunt asociate în mod natural cu imaginea lor acvatică […]. Astfel, şuviţele vii de păr, cântate de un poet, trebuie să sugereze o mişcare, o undă care trece, o undă care freamătă” (Bachelard 1997, 89-90; cf. Durand 1998, 94).

Vivacitatea „simbolului ondulant” (Durand 1998, 94) – valorificat de feluriţi scriitori, între care se numără Shakespeare, cu celebrul său complex al Ofeliei (vezi Bachelard 1997, 87), Edgar Allan Poe, Gabriele d’Annunzio, Honoré de Balzac, George Sand (vezi Bachelard 1997, 88-90) – poate fi urmărită şi în mitologia greco-romană, unde suntem întâmpinaţi de un întreg alai de sirene, naiade, nereide, nimfe (vezi Bachelard 1997, 38, 87), dar şi de bine-cunoscutul chip al lui Venus Anadyomene, *capillo fluente undanter*.

Consacrată în spaţiul Antichităţii prin scrierile lui Homer, Hesiod, Platon, Strabon, Plinius Maior, Ovidius, Apuleius etc., figura zeiţei născute din apa mării are ecouri bogate în spaţiul literaturii universale. Lirica italiană, bunăoară, ne oferă câteva dovezi în acest sens, reunind, în cuprinsul unui tablou sugestiv, atât dalba nuditate feminină, cât şi valurile, scoica sau spuma albă – elemente ce se înscriu în complexul cultural delimitat de *Venus orta mari* (Ovidius, *Heroides*, XV, 213):

> „Nu e nici Thetis în mijlocul *valurilor*, nici surorile ei,/ nimfe subțiri și ușoare,/ nici *scoica*, nici *spuma albă*, *în care/ pictorul grec a pictat-o pe zeița ce a câștigat premiul*[1];/ ci sunt adevărata frumusețe și adevărata strălucire,/ adevărata *candoare* şi adevărata splendoare senină,/ care orbește ochiul pământesc”[2] (Torquato Tasso, *Poezii de dragoste*, 1270, 42-48, trad. M. S.); „Când stând cu pântecul pe plajă, goală,/ Se lasă’n lenta cucerire-a valurilor,/ Nu pare ca sub alba lună plină/ O splendidă *statuie de argint*?// E *Venus* Callipix într’o poziţie/ Lascivă; ’n rotunzimea şoldurilor/ Stau două dungi sculptate; iar spinarea/ îşi unduieşte larg adâncu-i arc.// *Un val* se’nnalţă şi o scaldă: Ea/ Se scutură la recea lui atingere/ Şi de plăcere spatele ei tremură.// Pe faţă apoi *valul* o loveşte,/ Dar ea pe loc rămâne nemişcată,/ Pân’ce înnaltul flux o scaldă toată” (Gabriele d’Annunzio, *Studii de nud: Argintie*, 177).

În perimetrul literaturii franceze, Théophile Gautier închină „păgânei zâne” câteva din poeziile, desăvârşit cizelate, ale volumului *Émaux et camées* (*Emailuri şi Camee*). Transfigurată artistic, icoana mândrei Anadyomene se recompune din detalii ce fac trimitere la candida perfecţiune statuară a lumii antice, precreştine: „albele picioare”; „marmoră de carne”; „albeaţa marmorei, lucioasă,/ De Paros”; „a mării albă spumă”; „marmoră, trup alb şi rece,/ Din care zeii chip îşi cer”; „a Venerei cochilie”, „scoica-i de sidef”; „albul tors”; „albul umăr de satin”; „gol *păgânul* braţ” (cf. „Marmoreele braţe” ale statuilor eline şi romane) etc. Fervoarea poetică a celebrării este înlocuită, însă, uneori, de o undă de fină ironie, ce transpare în descrierea, sumar schiţată, a unei Venus în „şubă şi sub capuşon”, îmblănită cu „roşul păr al fiarei hâde”. Infuzate în

[1] Aluzie la faimoasa pictură a lui Apelles, înfăţişând-o pe Venus Anadyomene – aceeaşi zeiţă căreia tânărul Paris îi oferă mărul de aur, recunoscând-o astfel drept cea mai frumoasă dintre cele trei concurente: Iuno, Minerva şi Venus. Cât despre asocierea acesteia cu scoica, ea apare, mai întâi, în spaţiul Antichităţii (vezi Claudius Aelianus, *De natura animalium*, XIV, 28).

[2] Cf. „no Teti in mezzo a l’onde, o le sorelle,/ ninfe leggiandre e snelle,/ non conca o bianche spume in cui dipinse/ greco pittor la dea che ’l pregio vinse;/ ma son vera bellezza e vera gloria,/ vero candore, anzi splendor sereno/ ch’abbaglia occhio terreno” (*Rime d’amore*).

BDD-A31617 © 2019 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:56:03 UTC)

substanţa versurilor, imaginile – fel de fel – cromatizate în „albeaţa marmorei” se îmbină armonios, imortalizând marmoreean „o eterică Veneră” şi „spuma-n care, goală-n mare,/ Frumoasa Venus s-a ivit”:

> „Din umeri pân-la şale-i pică/ Veşmântul ademenitor,/ Plutind ca alba turturică/ Pe *albele picioare*-n zbor.// Pentru Apelles, Cleomene,/ O *marmoră de carne* ea-i,/ Ca *Venus Anadyomene*,/ Pe ţărmul *mării*, fără strai.// Veneţiene perle mate,/ În loc de *stropi*, curgeau din plin,/ Lăptoase boabe irizate/ De-o rază-n pielea-i de satin.// O, câte străluciri măreţe/ Pe-al goliciunii ei altoi,/ Cântau un imn de frumuseţe/ Cu strofe şi imagini noi!// Ca *valul* ce nisipu-l spală,/ Sub luna tremurând în zări,/ Ieşea şi vraja-i la iveală,/ Din moi şi line ondulări” (*Poema femeii. Marmoră de Paros*, 11); „Pe gama ce culori oferă,/ Cu sânul ei de perle plin,/ A Adriaticei *Veneră*,/ *Rozalbă-n mare*, creşte lin” (*Pe lagune*, 21); „Pe-*albeaţa marmorei*, lucioasă,/ *De Paros*, pe-al ei umăr gol,/ Un nevăzut polei se lasă,/ Ca într-o noapte de la Pol.// Ce alb cristal de nea fecioară,/ Ce sevă-a trestiei în ea,/ Ce óstie, ce dalbă ceară/ *Albeaţa pielii* pot să-i dea?// Un strop de lapte, bob de brumă,/ Pe-al iernii azuriu senin,/ E poate-*a mării albă spumă*,/ Pistil de-argint al unui crin?// *O marmoră, trup alb şi rece,/ Din care zeii chip îşi cer*,/ Lăptos opal, argint ce-şi trece/ Culoarea irizată-n cer” (*Simfonie în alb-major*, 28-29); „Mi-eşti dragă-n rochia frumoasă/ Ce te dezbracă cu nesaţ,/ Făcându-ţi *sânu-n val* să iasă,/ Lăsându-ţi *gol păgânul braţ* […].// De unde-i rochia ciudată/ Ce pare chiar din carnea ta,/ Urzeală vie-amestecată/ Cu-al pielei roz, unde-ai căta?// Dintr-*a Venerei cochilie*,/ Din roşul mândrei Aurori,/ Din floarea ce pe sân îmbie,/ Vin nevăzutele culori?” (*Unei rochii roz*, 63-64); „Femei, sub pomi, trec îmbrăcate/ În jder, hermină, blănuri moi,/ Zeiţele, înfrigurate,/ Pe *marmori* strâng omături noi.// Azi, *Venus Anadyomene*/ E-n şubă şi sub capuşon,/ Iar Flora-n vânturi boreene,/ Îşi vâră mâinile-n manşon […].// Podoabelor ce ni le-aduse/ Palmira, sub iernatic cer,/ Li se adaugă blăni ruse/ Şi cu parfum de vétyver.// Plăcerea în alcovuri râde,/ Când, printre-Amorii goi, întors,/ Prin roşul păr al fiarei hâde/ Şi-arată *Venus albul tors*” (*Fantezii de iarnă*, 80-81); „Şi astfel maura subţire/ Învinge mândre frumuseţi,/ Iar ochii-n calda lor lucire/ Încing la foc sleite vieţi.// Picanta-i urâţie are/ Un bob de sare, zămislit/ Din *spuma-n care, goală-n mare*,/ *Frumoasa Venus s-a ivit*” (*Carmen*, 107); „Din zare-un nor se arată,/ Sculptându-şi formele-n azur,/ S-ar zice că-i *o nudă fată*,/ *Ieşind din lac*, *pe valul* pur.// În *scoica-i de sidef*, himeră,/ Pluteşte prin azurul pal,/ Ca o eterică *Veneră*,/ *Din cer născută, nu din val*.// Undindu-şi spatele-n noi poze,/ Neclar îi e conturul fin/ Şi aurora-i pune roze/ Pe *albul umăr de satin*.// *Albeţi de marmoră* se-arată/ *Şi de omăt*, topite-n el,/ Ca Antiopa-n somn, pictată/ De-al lui Corregio penel” (*Norul*, 134).

Paul Valéry reînvie şi el figura zeiţei într-un sonet intitulat chiar *Naşterea lui **Venus***, în care se regăsesc, simbolic îngemănate, faimoasele plete divine, spuma şi valurile apei:

> „A mamei sale-n prunduri, încă sloind a fum,/ Iată că-n prag de vânturi, carnea amar vărsată/ De *mare*-n plină-amiază se liberează toată/ Din *spuma* de mademuri a chinului acum.// Surâsul i se naşte, atras cu braţe goale/ Din sfâşiatul umăr deplâns de aurori,/ De *Thetis cea umidă*-ncărcată de comori,/ Iar *pletele* îi taie un lung fior pe şale.// Prundişul proaspăt, umed sub mersul ei ca zborul,/ Se surpă, sapă murmur de sete, iar uşorul/ Nisip a supt sărutul din saltu-i de copil;// Dar sub priviri o mie, ori vagi ori foarte rele,/ Se-ncarcă de primejdii în ochiul ei mobil/ *Apa* râzând, şi dansul de *valuri* infidel” (*Naşterea lui **Venus***).

Un alt poet simbolist, acel „încâlcit ştrengar, Arthur”, cum îl numeşte Nicolae Labiş pe Arthur Rimbaud, tratează tema într-o manieră demitizantă, parodică şi maliţioasă, zugrăvind o „Clara *Venus*” obeză, bătrână şi „împodobită” cu tot soiul de cusururi:

> „Dintr-un coşciug de tablă verzuie parcă iese,/ Încet, din cada veche, un cap neghiob; îi vezi,/ Sub negrele şuviţe scăldate în pomezi,/ Cusururile, fără îndemânare drese.// Grăscior şi sur, grumazul, şi omoplaţii-apoi,/ Şi spatele, ce intră, ca iar să se ridice,/ Şi şalele rotunde, ce-şi iau avânt, ai zice;/ Osânza stă sub piele în netede, lungi foi.// Cam roşie i-e şira, şi totul are parcă/ Un iz urât; dar cel mai puternic se remarcă/ Anume ciudăţenii, de le priveşti cu lupa:// Un nume – Clara *Venus* – pe şale i-a-ncăput,/ Şi trupu-ntreg se mişcă şi-şi tot întinde crupa,/ Hidos împodobită cu-o bubă pe şezut” (***Venus** Anadyomene*).

BDD-A31617 © 2019 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:56:03 UTC)

În schimb, în universul literaturii române, motivul își reafirmă demnitatea şi strălucirea lui mitică. Ecourile sale răzbat mai cu seamă în opera lui Mihai Eminescu, un mare admirator al Antichităţii, care se lasă sedus de icoana Venerei, văzută pe alocuri – dintr-o perspectivă „folclorică şi folclorizantă" – ca „păgâna zână Vineri" (Tohăneanu 1989, 44):

> „*Venere*, *marmură* caldă, ochi de piatră ce scânteie,/ Braț molatic ca gândirea unui împărat poet,/ Tu ai fost divinizarea frumuseții de femeie,/ A femeiei, ce și astăzi tot frumoasă o revăd" (***Venere** şi Madonă*, A, 50); „Sfărmați *statuia goală a Venerei antice*,/ Ardeți acele *pânze cu corpuri de ninsori*" (*Împărat şi proletar*, A, 80); „Din încreţirea lungii rochii/ *Răsai ca marmura* în loc –/ S-atârnă sufletu-mi de ochii/ Cei plini de lacrimi şi noroc" (*Atât de fragedă...*, A, 139); „Și, înveninat de-o dulce și fermecătoare jale,/ Ai vedea în ea crăiasa lumii gândurilor tale,/ Așa că, închipuindu-ți lăcrămoasele ei gene,/ Ți-ar părea mai mândră decât *Venus Anadyomene*" (*Scrisoarea V*, A, 178); „*răsai* nainte-mi *ca marmura* de clară […],/ Azi când a mea iubire e-atâta de curată/ Ca farmecul de care tu eşti împresurată,/ Ca setea cea eternă ce-o au dupăolaltă/ Lumina de-ntunerec şi *marmura* de daltă" (*Nu mă înţelegi*, A, 249); „Să treacă înflorirea de-un vânt al recii ierne,/ Să-nceți a fi icoana iubirii cei eterne,/ Cu *marmura cea albă* să nu te mai asameni,/ Să fii ca toată lumea – frumoasă între oameni,/ Să-ncete-acea simțire ce te-au făcut o *zeie*,/ Să fii – încântătoare – dar numai o femeie […]/ Azi, când ești prea mult înger și prea puțin femeie/ Frumoasă cum nici *Venus* nu a putut să steie" (*Nu mă-nţelegi*, P, 503-504); „De pe ochii-i să ridice/ Languroase lunge gene,/ Să-ngenunchi naintea *zânei*/ *Venus Anadyomene*" (*Ca şi Stoa, ce pretinde...*, P, 494); „Venin e sărutarea *păgânei zâne Vineri*,/ Care aruncă-n inimi săgeţile-ndulcirii" (*Când te-am văzut, Verena...*, P, 310); „Știind că o săgeată din arcul cel cu gene/ E chiar durerea însăși a vieții pământene,/ Venin știind că este sărutul *zânei Vineri*,/ Venin mi-era suflarea și ochii tăi cei tineri" (*Gelozie*, P, 489).

Dincolo de aceste frecvente raportări la reproducerile sculpturale sau picturale ale „*Venerei* antice", amintirea ei reapare în *Crăiasa din poveşti*, un poem de o graţie şi o frumuseţe cu totul aparte. Imaginile utilizate de Mihai Eminescu sunt decupate din folclorul românesc, dar putem identifica şi suficiente elemente ce ne trimit către figura lui Venus, devenită, în spaţiul autohton, figura „Sfintei *Vineri*". „*Păru*-i *galben*", lucitor – părul zeiţelor antice –, se însoţeşte, aici, simbolic, cu „*unda* fermecată" a lacului şi cu „mişcări de *valuri*", în care copila aruncă „trandafirii", *flores Veneris* (vezi Ovidius, *Fasti*, IV, 138; Evseev 2007, 607; cf. Chevalier, Gheerbrant 1995, 177). În sfârşit, un alt detaliu: „*ochii* ei *albaștri*" evocă „toate *basmele*", care pot fi, în straturile lor mai profunde, şi cele ale mitologiei greco-romane, dat fiind că ochii – „dulcii cerului fiaştri", cum îi numeşte poetul, în *Călin* (*file din poveste*) – sugerează, cromatic, natura sa divin-uraniană:

> „Lângă *lac*, pe care norii/ Au urzit o umbră fină,/ Ruptă de mișcări de *valuri*/ Ca de bulgări de lumină,// Dându-și trestia-ntr-o parte,/ Stă copila lin plecată,/ *Trandafiri* aruncă *roșii*/ Peste *unda fermecată* […];// Ca să iasă chipu-n față,/ *Trandafiri* aruncă tineri,/ Căci vrăjiți sunt *trandafirii*/ De-un cuvânt al Sfintei *Vineri*.// Ea se uită... *Păru-i galben*,/ Fața ei lucesc în lună,/ Iar în *ochii ei albaștri*/ *Toate basmele* s-adună" (*Crăiasa din poveşti*, A, 93-94).

Perfecţiunea statuară a lui Venus Anadyomene pare să se reflecte, apoi, şi într-un fragment în proză, în care este glorificată superba nuditate feminină, cu părul unduind („își despletise părul"), albă şi juvenilă („arătare *de zăpadă*", „goală şi frumoasă *ca o statuă antică*"), aşa cum se oglindeşte ea în apa-matrice – o apă valorizată erotic, „voluptos", care ne poartă cu gândul la obârşia legendară a zeiţei, născută din membrul viril al lui Uranos, ce fecundează marea originară:

> „Chip minunat, *arătare de zăpadă* în care tânăra delicateţe, dulcea moliciune a copilăriei era

BDD-A31617 © 2019 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:56:03 UTC)

întrunită cu frumuseţea nobilă, coaptă, suavă, pronunţată a femeii. Prin transparenţa generală a unei pieliţi netede se vedeau parcă vinele viorii şi când piciorul ei atinge *marea*, când simte *apele* muindu-i corpul, surâsul său devine iar nervos şi sălbatec, cu toată copilăria ei; în luptă cu *oceanul* bătrân ea se simte reîntinerind, ea surâde cu gura încleştată de energie şi se lasă *îmbrăţoşării* zgomotoase a *oceanului*, tăind din când în când cu *braţele albe undele albastre*, înotând când pe-o coastă, când pe spate, tologindu-se *voluptos pe patul de valuri*. Începuse a însera şi ea iar se lăsa *amorului* ei *cu marea*, iar surâdea în faţa *valurilor* cu acea intensivă şi dulce *voluptate*. Îşi golise *gâtul ei de ninsoare*, *îşi despletise părul* pe umerii rotunzi şi pe sânii crescuţi în sete de amor, până rămase *goală şi frumoasă ca o statuă antică*" (Mihai Eminescu, *Cezara*, G, 116).

Nutrindu-se din „mitele" Antichităţii, limbajul artistic eminescian realizează şi alte asocieri, pline de semnificaţii adânci, între *marmură*, *zână* şi *unde* – o aluzie clară la făptura divină, zămislită din spuma talazurilor şi dăltuită în marmura „lumii cei antice" (vezi Tohăneanu 1989, 43-45):

„Cine-o vedea cu *părul ei galben şi lung, despletit şi împrăştiat ca creţii unei mantii de aur* pe *sânul ei rece*, cine-ar fi văzut *faţa* ei de-o durere mută, *săpată parcă cu dalta* în trăsăturile ei, ar fi gândit că-i o *înmărmurită*[1] *zână a undelor*, culcată pe un mormânt de prund" (*Făt-Frumos din lacrimă*, G, 40).

Alteori, aceleaşi vocabule din „aria mării": *mare*, *valuri* au determinări contextuale ce „saltă întregul enunţ la nivelul metaforei: *valurile vremii*, *marea de suferinţi*" (Tohăneanu 1989, 74), dar, întrucât „pendularea între «propriu» şi «figurat» precum şi regresibilitatea către zonele concretului se dovedesc elemente dintre cele mai caracteristice artei cuvântului lui Eminescu", ne putem îngădui să vedem, totuşi, aici, „ceva din întruchiparea Venerei, într-una din cele mai seducătoare ipostaze ale legendei" (vezi Tohăneanu 1989, 45; cf. Tohăneanu 1965, 184):

„Din *valurile* vremii, iubita mea, *răsai*/ *Cu braţele de marmur, cu părul lung, bălai*" (*Din valurile vremii*..., A, 231); „Şi *să*-mi *răsai* din *marea* de suferinţi, înaltă,/ *Ca marmura eternă ieşită de sub daltă*" (*Gelozie*, P, 491).

Ecouri ale acestui laitmotiv poetic se regăsesc, apoi, într-un *Cântec* al lui George Topârceanu, ce reuneşte, expresiv, verbul eminescian al „ivirii" (*să răsari*) cu felurite vocabule din sfera sculpturii (*sculptor*, *daltă*, *marmură*) şi cu numele, emblematic, al frumoasei *Venus*:

„Şi-aş vrea să mai am, laolaltă,/ Talentul de *sculptor*, copilo./ Şi-atunci *să*-mi *răsari* de sub *daltă*/ Din *marmură*, – *albă*, înaltă,/ Frumoasă ca *Venus* din Milo!" (Topârceanu [2001], 214).

O viziune similară se conturează şi în pasajele, de o mare splendoare imagistică, ale lui Ionel Teodoreanu, autor care celebrează, în tonuri accentuat ditirambice, desăvârşirea marmoreeană a zeiţei:

„Cel care ar vrea din nou *să sculpteze*, în loc de blocuri ar trebui să sfarme *vechile statui*, şi-n ele să închege noua formă, să deştepte altă viaţă. Dar cine s-ar încumeta să sfarme *marmura Venerei* din Millo? Ce *daltă* şi ce mână ar îndrăzni să tulbure şi să clintească o perfecţiune întrupată? Doară barbarul sau nebunul pentru care aşchia de *marmură* sfărmată, şi lovitura care sfarmă, sunt privelişte şi muzică mai preţioasă decît tăcerea închisă în lunara eternitate a *statuii*" (*La Medeleni*, IV, 105).

[1] Participiul *înmărmurită* nu înseamnă aici 'imobilă', ci 'dăltuită în marmură' (vezi Tohăneanu 1989, 43).

BDD-A31617 © 2019 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:56:03 UTC)

Acelaşi prozator evocă însă, ca termen de referinţă pentru alba lumină selenară, şi „dura *marmură* în *spuma* căreia pluteşte *alba nuditate* a *statuilor*”, or alăturarea tuturor acestor elemente (*marmură*, *spuma*, *alba nuditate*) reînvie, în mintea noastră, scena apariţiei candidei Anadyomene:

> „nici dura *marmură* în *spuma* căreia pluteşte *alba nuditate a statuilor*; nici îngheţatul crin şi nici fosforescenţa albă a zăpezii – şi nici una din înfloririle, mâniile, gânguririle, curgerile, plutirile şi suavităţile albului pământesc, nu putea fi asemuită cu neclintita dezlănţuire a luminii de lună” (*La Medeleni*, IV, 17).

Reprezentarea artistică a neasemuitei zeiţe – modelată sculptural – îi serveşte şi poetului simbolist Ion Minulescu drept punct de plecare pentru o sugestivă comparaţie:

> „Tu pari o *statuă* turnată nu-n bronz etern,/ Ci-ntr-un metal/ Ce până astăzi n-are încă/ Nici preț,/ Nici nume,/ Nici coloare –/ Metal bizar, din care-artistul/ Creă-n suprema inspirare/ Icoana ultimei religii/ Și-a ultimului ideal!// Tu pari o *statuă* furată de-amantul tău dintr-un muzeu/ În care-n vremile de-alt'dată/ Veneau bătrâni să ți să-nchine,/ Ca pajii –/ Ce mureau sub ochii răutăcioaselor regine/ Sau ca Martirii-n adorarea trimisului de Dumnezeu!// Și-așa, cum treci îngândurată de-a lungul străzilor pustii,/ De-a lungul străzilor pătate de-nsângerări crepusculare,/ Tu pari o *Venus* de la Millo/ Ce-și cată brațele,/ Pe care/ Cei morți le-au luat cu ei în groapă,/ Să nu le lase celor vii...” (*Celei care trece*, 48).

În sfârşit, Nichita Stănescu creează un *carmen* cu accente ludice, având în centrul său imaginea lui Venus Anadyomene – o Venus întinsă şi adormită, aşa cum se înfăţişează ea în tabloul lui Alexandre Cabanel (**Fig. 11**):

> „A fost *Venus Anadyomene*/ în urechea mea de fier,/ s-a întins lăsându-și tâmpla/ pe smaraldul din cercel,/ și mi-a adormit în verde/ trupul său schimbându-și-l/ într-o rază din privirea/ azvârlită de-un copil/ care vede prima oară/ verdele dormind pe lume/ și încearcă cu un os/ înspre el să zboare-anume,/ dând din amintiri pe care/ le-a avut tătâne-său,/ și greșește-ntruna drumul/ și îi pare strâmb și rău/ cum încolăcește leneș/ smulsul meu pavilion,/ cel de fier, cel ce presimte/ orice sunet, orice ton” (*Cântec*, 736).

Aureolată de mitologie, figura preafrumoasei „zâne” străbate astfel veacurile, căci, din Antichitate până în timpurile noastre, „întruchiparea Venerei”, răsărind „din horbota de spumă a talazurilor” (vezi Tohăneanu 1989, 45), i-a ispitit mereu pe artişti – fie ei scriitori, pictori sau sculptori –, care, cu toţii, au readus şi transplantat în modernitate această „splendidă altoire a culturii greco-romane” (Tohăneanu 1989, 44).

Referinţe bibliografice:

BACHELARD, Gaston 1997: *Apa şi visele. Eseu despre imaginaţia materiei*. Traducere şi tabel bibliografic de Irina Mavrodin, Bucureşti, Editura Univers.

BAYET, Jean [1972]: *Literatura latină*. În românește de Gabriela Creţia. Traducerea versurilor de Petre Stati, Studiu introductiv de Mihai Nichita, [Bucureşti], [Univers].

CHEVALIER, Jean, GHEERBRANT, Alain 1994: *Dicţionar de simboluri. Mituri, vise, obiceiuri, gesturi, forme, figuri, culori, numere*, Volumul 1, A–D, Bucureşti, Editura Artemis.

IDEM 1995: *Dicţionar de simboluri. Mituri, vise, obiceiuri, gesturi, forme, figuri, culori, numere*, Volumul 3, P–Z, Bucureşti, Editura Artemis.

CIZEK, Eugen 1970: *Evoluţia romanului antic*, Bucureşti, Editura Univers.

BDD-A31617 © 2019 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:56:03 UTC)

IDEM 1994: *Istoria literaturii latine*, Vol. II, Societatea „Adevărul" S.A.
DURAND, Gilbert 1998: *Structurile antropologice ale imaginarului. Introducere în arhetipologia generală*. Traducere de Marcel Aderca, Postfaţă de Cornel Mihai Ionescu, Bucureşti, Univers Enciclopedic.
EVSEEV, Ivan 2007: *Enciclopedia simbolurilor religioase şi arhetipurilor culturale*, Editura Învierea, Arhiepiscopia Timişoarei.
FERRARI, Anna 2003: *Dicţionar de mitologie greacă şi romană*. Traducere de Dragoş Cojocaru, Emanuela Stoleriu, Dana Zămosteanu, Polirom.
KERNBACH, Victor 1995: *Dicţionar de mitologie generală. Mituri. Divinităţi. Religii*, Bucureşti, Editura Albatros.
SERVIUS MDCCCLXXXI: *Servii Grammatici qui feruntur in Vergilii carmina commentarii*, recensuerunt Georgius Thilo et Hermannus Hagen, vol. I, *Aeneidos librorum I-V commentarii*, Recensuit Georgius Thilo, Lipsiae in aedibus, B. G. Teubneri.
TOHĂNEANU, G. I. 1965: *Studii de stilistică eminesciană*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică.
IDEM 1989: *Eminesciene* (*Eminescu şi limba română*), Timişoara, Editura Facla.

Surse:

AELIANUS, Claudius MDCCCXXXII: Claudii Aeliani *De natura animalium*, a Friderico Jacobs editi *apud* Fridericum Fromannum, Jenae.
APULEIUS 2008: *Metamorfoze sau Măgarul de aur*, Traducere din limba latină şi note de I. Teodorescu, Ediție revăzută și întregită, cu un cuvânt înainte de Ion Acsan, București, Editura Mondero.
D'ANNUNZIO, Gabriele: *Studii de nud: Argintie*, in „Hyperion", III, iulie-octombrie 1934, nr. 7-10, Cluj, p. 177.
EMINESCU, Mihai [2001]: *Luceafărul*, Antume, Bucureşti − Chişinău, Litera Internaţional (A).
IDEM: *Memento mori*, [Postume], Bucureşti − Chişinău, Litera Internaţional (P).
IDEM 1998: *Geniu pustiu*, Chişinău, Litera (G).
GAUTIER, Théophile [1995]: *Emailuri şi Camee*, Traducere de Nicolae I. Pintilie, Timişoara, Editura Helicon.
HESIOD [1973]: *Opere*, Traducere, studiu introductiv şi note de Dumitru T. Burtea, [Bucureşti], [Editura Univers].
HOMER 1971: *Imnuri. Războiul şoarecilor cu broaştele.* Poeme apocrife, traducere, prefaţă şi note de Ion Acsan, Bucureşti, Editura Minerva.
MINULESCU, Ion 1985: *Versuri*, Ediţie îngrijită, postfaţă, tabel cronologic şi crestomaţie critică de Simion Mioc, Timişoara, Editura Facla.
OVIDIUS, Publius Naso [2001]: *Opere*, [Chişinău], [Editura Gunivas].
PLATON [2002]: *Opere complete*, II, Ediţie îngrijtă de Petru Creţia, Constantin Noica şi Cătălin Partenie, Bucureşti, Humanitas.
PLINIUS 2004: *Naturalis Historia. Enciclopedia cunoştinţelor din Antichitate*, Volumul al VI-lea – *Mineralogie şi istoria artei*. Traducere din limba latină, prefaţă, note şi indice de Ioana Costa, Polirom.
STĂNESCU, Nichita 2002: *Opere.* I, *Versuri*. Ediție alcătuită de Mircea Coloșenco, Prefață de Eugen Simion, București, Univers Enciclopedic.
STRABON [1983]: *Geografia*, Vol. III, Traducere, notiţe introductive, note şi indice Felicia Vanţ-Ştef, [Cluj-Napoca].
TASSO, Torquato 1994: *Rime*, Edizione di riferimento: *Le rime*, a cura di Bruno Basile, Salerno, Roma.
TEODOREANU, Ionel 1975: *La Medeleni*, Roman, IV (*Între vânturi*), Ediţie îngrijită de Nicolae Ciobanu, Bucureşti, Editura Minerva.
TOPÂRCEANU, George [2001]: *Balade vesele şi triste*, Bucureşti – Chişinău, Litera Internaţional.
VERGILIU [1967]. *Eneida*, Traducere de Eugen Lovinescu, Text revăzut şi note de Eugen Cizek, Prefaţă şi note finale de Edgar Papu, [Bucureşti], Editura Tineretului.
VERGILIUS 1980: *Eneida*, Ediţie critică, Traducere de George Coşbuc, Ediţie îngrijită, note şi prefaţă de Stella Petecel, Bucureşti, Editura Univers.
VERGILIUS, Publius Maro [2000]: *Eneida*, Introducere, traducere în hexametri, bibliografie şi indici de Dan Sluşanschi, Paideia.

Surse electronice:

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Aphrodite_Anadyomene_from_Pompeii_cropped.jpg, accesat la 29.10.2019.
https://latin.packhum.org/search, accesat la 29.10.2019.
https://www.thelatinlibrary.com/, accesat la 29.10.2019.

BDD-A31617 © 2019 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:56:03 UTC)

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Anadyomenes_pushkin.jpg, accesat la 29.10.2019.
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Giambologna,_venere-fiorenza_anadiomene,_1571-72_(la_petraia).jpg, accesat la 29.10.2019.
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:1516_Antonio_Lombardo_-_Venus_Anadyomene.jpg, accesat la 29.10.2019.
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Titian_(Tiziano_Vecellio)_-_Venus_Rising_from_the_Sea_(%27Venus_Anadyomene%27)_-_Google_Art_Project.jpg, accesat la 29.10.2019.
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:1838_Th%C3%A9odore_Chasseriau_-_Venus_Anadyomene.jpg, accesat la 29.10.2019.
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Cornelis_de_Vos_-_Nacimiento_de_Venus.jpg, accesat la 29.10.2019.
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Sandro_Botticelli_-_La_nascita_di_Venere_-_Google_Art_Project_-_edited.jpg, accesat la 29.10.2019.
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ingres_Venere_Anadiomene.jpg, accesat la 29.10.2019.
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:The_Birth_of_Venus_by_William-Adolphe_Bouguereau_(1879).jpg, accesat la 29.10.2019.
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:1863_Alexandre_Cabanel_-_The_Birth_of_Venus.jpg, accesat la 29.10.2019.
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Gerome_venus.jpg, accesat la 29.10.2019.
http://penelope.uchicago.edu/Thayer/L/Roman/Texts/Aelian/de_Natura_Animalium/14*.html, accesat la 04.01.2020.
http://poetii-nostri.ro/paul-valery-nasterea-lui-venus-poezie-id-23033/, accesat la 29.10.2019.
http://www.poezie.ro/index.php/poetry/137683/index.html, accesat la 29.10.2019.
https://pentrunichita.wordpress.com/poezii/un-pamant-numit-romania-1969, accesat la 29.10.2019.

BDD-A31617 © 2019 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:56:03 UTC)

Fig. 1. ***Afrodita Anadyomene din Pompei*** **(frescă, sec. I e.n.)**

Fig. 2. ***Anadyomene*** **(sec. II-I î.e.n.)**

Fig. 3. Giambologna, ***Venus***

Fig. 4. Antonio Lombardo, ***Venus Anadyomene*** **(1571-1572)** ***Anadyomene*** **(1480-1516)**

BDD-A31617 © 2019 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:56:03 UTC)

Fig. 5. Tiziano Vecellio, *Venus înălţându-se din mare* (1520)

Fig. 6. Théodore Chassériau, *Venus Anadyomene* (1838)

Fig. 7. Cornelis de Vos, *Naşterea lui Venus* (sec. XVII)

Fig. 8. Sandro Botticelli, *Naşterea lui Venus* (circa 1485)

BDD-A31617 © 2019 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:56:03 UTC)

Fig. 9. Jean Auguste Dominique Ingres, *Venus Anadyomene* (între anii 1808-1848)

Fig. 10. William-Adolphe Bouguereau, *Naşterea lui Venus* (1879)

Fig. 11. Alexandre Cabanel, *Naşterea lui Venus* (1875)

Fig. 12. Jean-Léon Gérôme, *Naşterea lui Venus* (1890)

BDD-A31617 © 2019 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:56:03 UTC)